

Krejčová, Elena

Závěr

In: Krejčová, Elena. *Slovosledné změny v bulharských a srbských evangelních památkách z 12. a 13. století*. Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016, pp. 120-133

ISBN 978-80-210-8338-7

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135843>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

7. ZÁVĚR

7.1. Celková statistika

Za účelem analýzy bylo excerpováno 3778 veršů (každý z těchto veršů z Mariánského čtveroevangelia byl srovnán s ekvivalentem v ostatních sledovaných památkách, pokud v té které památce existoval) a v 796 z nich se vyskytlo 863 slovosledných transformací. Počet provedených změn není totožný s počtem veršů, ve kterých byly změny prováděny, protože v textu jednoho verše se mohly vyskytovat změny v několika evangelních prepisech, nebo v textu jednoho přepisu v daném verši se mohlo vyskytnout několik změn.

Lze zobecnit (na základě provedené statistiky), že se slovanské evangelní přepisy z 12.–13. století většinou drží slovosledu staroslověnského textu, i když se v nich signály progresivních (z chronologického hlediska novějších) slovosledných modelů už objevují, anebo je slovosled transformován v důsledku individuálního rozhodnutí opisovatele nebo individuálního chápání evangelního textu opisovatelem. Provedené slovosledné změny nebyly početné (srov. statistiku pro jednotlivé památky) a domníváme se, že hlavní příčinou, která zabraňovala výraznějšímu pronikání rysů novějších, v mluveném jazyce pravděpodobně už běžných, byl sakrální charakter těchto textů a jejich společenská funkce.

Co se týká **pozice determinantů**, v excerpovaných evangeliích byla zaznamenána značná variabilita a rozmanitost variant a neprosazovala se jednotná tendence – rozdíly ve snahách k prosazení nějakého slovosledného modelu byly hlavně u různých slovních druhů.

U **adjektiv** ve funkci kongruentního atributu byla zřejmá jistá tendence k postavení do prepozice v rámci atributivního syntagmatu (na rozdíl od archaičtějšího

modelu přívlastek [*determinans*] – determinované jméno [*determinatum*]). Touto tendencí se vyznačovala většina zkoumaných textů, nejvíce však Banické a Kjustendilské evangelium, ve kterých současně nikde nebyla uplatněna opačná tendence, totiž kladení přídavného jména ve funkci atributu do postpozice, kdy v řeckém originálu a v starších slovanských rukopisech byla prepozice. Celkový počet provedených slovosledných změn v rámci atributivního syntagmatu konstituovaného adjektivem a substantivem svědčí o pronikání nového slovosledného modelu i do psaného jazyka (poměr je 20:7 ve prospěch typu *shodný přívlastek – determinované jméno*, přičemž v řeckém originálu bylo pořadí opačné).

Při zkoumání polohy *přívlastňovacích zájmen* jakožto shodného atributu je zajímavé to, že tam ze staroslověnštiny přetrvává mnohem početnější výskyt postpozice. Domníváme se, že u adjektiv se progresivnější slovosledná tendence prosazovala rychleji a výrazněji než u přívlastňovacích zájmen, protože jistá variabilita v postavení přídavných jmen existovala již ve staroslověnštině, kdežto u posesiv ve staroslověnštině převládala v naprosté většině případů postpozice. V sledovaných památkách dokonce pozorujeme poměrně výraznou tendenci klást posesivní zájmena do postpozice, přestože ve staroslověnském (i v řeckém) textu jsou v prepozici (zvláště ve Vračanském a Banickém evangeliu). Jenom u tohoto slovního druhu se progresivní slovosledná tendence nezačala uplatňovat.

Změn polohy *kolektiv* nebylo mnoho, v Dobřejšově evangeliu se dokonce neobjevily vůbec. Na rozdíl od přívlastňovacích zájmen jsme pozorovali jisté tíhnutí k postavení do prepozice – např. v Mariánském, Miroslavově, Kjustendilském a Dobromirově evangeliu nebylo kolektivum nikdy dáno do postpozice, pokud v řecké předloze bylo v prepozici vůči determinovanému jménu; v těchto evangelních prepisech byly zaregistrovány jen takové slovosledné změny, kdy kolektivní zájmeno, které bylo v řečtině v postpozici, bylo ve slovanském textu dáno do prepozice.

Slovosledné změny polohy *demonstrativ* měly různé důvody. Ve sledovaném období se začíná měnit celý deiktický systém jazyka; začaly pronikat jevy typické pro mluvený jazyk této epochy a pro další balkánské jazyky (např. formování kategorie členu). Nejčastěji se slovosledné změny ve sledovaných památkách vyskytovaly v rámci příslovečných určení místa a času, které byly konstituovány substantivem a demonstrativem. Domníváme se, že kladení ukazovacího zájmena do prepozice v rámci takových nominálních frází bylo způsobeno individuálním rozhodnutím opisovatele, zdůvodněným snahou o důraz na určitou část textu a na její aktualizaci (protože postpozice byla pro demonstrativa s největší pravděpodobností bezpříznakovou pozicí, kdežto prepozice je emocionálně zbarvená, příznaková pozice). Početnější však byly příklady s kladením demonstrativa do postpozice, pokud bylo demonstrativum v řečtině v prepozici. Stojí za povšimnutí, že demonstrativa **ОВЪ** a **ОНЪ** neměnila svoji pozici; k slovosledné inverzi docházelo jenom tehdy, když zájmeno **ОНЪ** nahrazovalo **ТЪ** nebo **СЪ** a zároveň s tím byla provedena

změna ve slovosledu atributivního syntagmatu. Nejčastěji byly slovosledné změny prováděny v Banickém a Miroslavově evangeliu (s tím, že v Banickém převládá kladení do prepozice, kdežto v Miroslavově je tomu naopak). Je zajímavé, že zároveň se změnou pozice ukazovacích zájmen se vytvářely charakteristické slovosledné modely, typické pro text jednotlivých evangelních prepisů, které jsme nazvali *úvodní formule* – konstrukce, které předcházejí znění samotných veršů, vyskytují se se značně velkou frekvencí a obsahují právě místní a časová určení. Např. v Miroslavově evangeliu se prosadil model s postpozicí demonstrativa a s použitím demonstrativa **ОНЪ** – typ „**ВЪ ВРѢМѦ ОНО**“, ale v Kjustendilském a Dobromirově evangeliu převládají konstrukce s prepozicí, a to demonstrativa **ТЪ** – typ „**ВЪ ТО ВРѢМѦ**“.

U *číslovek* v rámci atributivních syntagmat jsme pozorovali snahu zaujmout postavení před určovaným jménem (tyto změny se však vyskytovaly ojediněle, nejvíce v Miroslavově evangeliu, v Grigorovičově se nevyskytují vůbec). Je pozoruhodné, že právě u číslovek ve funkci shodného atributu nebyla ani v jedné památce zaregistrována žádná slovosledná změna ve prospěch modelu *determinovaný člen* – *determinující člen* – prepozice číslovky v Mariánském čtveroevangeliu (i v řecké předloze) se nikde ve sledovaných slovanských textech na postpozici neměnila, ve všech památkách byla dáována přednost modelu s prepozicí determinujícího členu (číslovky), což je vlastně shodné se stavem ve všech současných slovanských jazycích.

Co se týká pozice *neshodného atributu*, můžeme zobecnit, že texty všech zkoumaných evangelií v převážné většině sledují řecký evangelní text a málokdy dochází k nějaké změně. Přece jen však byla patrná snaha klást jej do postpozice (když v řeckém textu je v prepozici). Jenom výjimečně byly zaregistrovány i změny pozice propria (jakožto *shodného substantivního atributu*), tyto slovosledné změny však byly vždy ve prospěch modelu s postpozicí vlastního jména.

Třebaže ne příliš často, přesto však v rámci *víceslovného atributu* se ve většině příkladů, kdy určované substantivum bylo v cirkumpozici mezi dvěma určujícími členy, slovanský opisovač snažil tuto konstrukci nahradit nějakou jinou – s prepozicí nebo postpozicí všech determinujících členů (změny v takovémto atributivním syntagmatu byly nejčastěji prováděny ve Vračanském evangeliu).

Změna **pozice verba finita**, přesněji transformace struktury věty z *Verbum – Nomen* na *Nomen – Verbum*, tj. projev tzv. *evropeizace* neboli *racionalizace* slovanské věty, začala pronikat i do textů zkoumaných památek, i když jinak se většinou slovanský text všech sledovaných evangelií přidržuje řeckého originálu (změn způsobených vlivem tohoto gramatického faktoru bylo 46). Změny struktury *Verbum – Nomen* na *Nomen – Verbum* (a naopak) měly různou frekvenci v závislosti na tom, v jakém typu věty se vyskytovaly. Zajímavé je, že archaičtější struktura *Verbum – Nomen* se zachovala téměř bez výjimky (a to platí jak v dnešní bulharštině, tak i v dalších slovanských jazycích) v tzv. *větech prezentačních*. U ostatních typů vět je stav ve všech

památkách víceméně vyrovnaný, s mírnou převahou archaičtějších slovosledných konstrukcí v Dobřejšově evangeliu a s opačnou tendencí v Banickém evangeliu. Stojí za pozornost, že v některých evangelních prepisech se pozice verba finita ustálila v jistých konstrukcích, které se dost často vyskytují na začátku jednotlivých veršů a které jsme rovněž nazvali *úvodní formule* – jsou to fráze typu **ТЪГДА НСЬ РЕЧЕ; ОТЬВЪКШТАВЪ НСЬ РЕЧЕ; ОТЬВЪКШТА ГЪ КЪ НЕМОУ И РЕЧЕ**. Text Dobřejšova evangelia, pokud se odchyluje od znění staroslověnské památky, dává v těchto případech přednost konstrukcím s antepozicí verba finita, tj. archaičtějšímu modelu ***рече нсь**, kdežto v Banickém evangeliu je stav opačný – tam je frekventovanější konstrukce ***нсь рече**.

Ve sledovaných památkách se poměrně často vyskytovaly změny slovosledu motivované **tendencí ke kontaktní poslušnosti větných členů**. Odchylky od znění řecké předlohy, ve kterých pozorujeme tíhnutí větných členů jednotlivých syntagmat ke kontaktnímu postavení, se vyskytovaly již v nejstarší zkoumané památce – v Mariánském čtveroevangeliu. Jejich frekvence je vysoká i v dalších památkách, nejvíc však v Dobřejšově a Miroslavově evangeliu. Ve všech památkách se vyskytovaly i takové případy, kdy byla tendence k členské sounáležitosti porušována, ačkoliv ve staroslověnském textu (i v řecké předloze) tento slovosledný princip dodržen byl (nejvíce ve Vračanském a Banickém evangeliu) a tento fakt by se mohl chápat jako snaha opisovačů přidat textům určité znaky vyššího stylu užitím stylistické figury *hyperbaton*, anebo vlivem jiných slovosledných faktorů, jako např. potřebami aktuálního větného členění. Bylo zajímavé zjistit, že princip kontaktního řazení větných členů a rytmické postavení větných enklitik **во** a **же** si ani ve staroslověnině, ani v pozdějších památkách nekonkurují. Obě enklitika důsledně zaujímal postavení za prvním přízvukným slovem, i když tím bylo porušeno kontaktní postavení např. členů atributivního syntagmatu.

Nejpočetnější (poněkud překvapivě) byly ty změny, které byly způsobeny pravděpodobnými potřebami **aktuálního větného členění** (celkem 380), a to jednak pokud jde o celkový počet provedených změn, jednak co se týče každého evangelního prepisu zvlášť. Při analýze těchto slovosledných změn jsme nabyli dojmu, že byly vyvolány individuálním chápáním a interpretací evangelního textu opisovatelem; velmi často byla patrná snaha o zdůraznění určité části textu – nejčastější slovoslednou změnou ve zkoumaných památkách bylo kladení rématu do nekoncové, „centrální“ pozice, tj. slovosled byl organizován subjektivně.²³ Svou pozici měnila ponejvíce nominální fráze ve funkci přímého a nepřímého předmětu (bezpříznaková kontaktní postpozice za slovesem se měnila na prepozici) – nejčastěji v Dobromirově a Banickém evangeliu; dosti často měnila svou pozici příslovečná určení

23 V analýze ovšem vycházíme ze zjištění, že naše závěry o subjektivitě slovního pořádku mohou být jen probabilitní, protože nedisponujeme žádnými údaji o fónické podobě zkoumaných textů.

času, místa a způsobu. Při určení pozice predikátu (byli jím určitý tvar slovesný) a podmětu bychom mohli mluvit o dvou slovosledných faktorech, které měly vliv na slovosled – jednak to byly faktory aktuálního větného členění, jednak se promítal vliv faktorů gramatických – byla patrná transformace archaičtějšího modelu *Verbum – Nomen v Nomen – Verbum*.

Z počtu a druhu zjištěných změn způsobených **faktory rytmickými** bychom mohli usoudit, že pozice enklitik a proklitik v novějších památkách se výrazněji neliší od stavu ve staroslověnině. Ve zkoumaných evangeliích se projevovaly stejné slovosledné tendence jako v nejstarší zkoumané památce, např. větná enklitika **со** a **же** i v pozdějších památkách důsledně zaujímal postavení za prvním přízvučným slovem ve větě, i když tím byla narušena kontaktní posloupnost větných členů. Ve všech zkoumaných textech jsme pozorovali rovněž kolísání v poloze zájmených enklitik **ма, та, са** (jenom u **са** výrazně převládala postpozice za příslušným slovesem i v pozdějších památkách), protože na jejich umístění ve větě zřejmě působily dvě tendence – jednak snaha umístit je za ortotonickým incipitem věty v souladu s Wackernagelovým pravidlem, jednak tendence klást je za příslušné sloveso. Zjistili jsme naopak, že zájmena **ми, ти, си** měla již ustálenější pozici – zaujímal i v pozdějších památkách v převážné většině případů tzv. rytmické postavení po prvním přízvučném slově / slovní skupině ve větě. Jistou variabilitu jsme též pozorovali u postavení tvarů pomocného slovesa **бъти** jako součásti perfektivních a kondicionálních forem s tím, že tendence jejich umístění ve staroslověnské větě přetrvávají dál i v pozdějších textech – z uvedených příkladů bylo patrné, že méně frekventované slovosledné modely se postupně transformovaly v modely běžnější, obvyklejší.

Nevelký počet změn byl vyvolán **potřebami stylistickými**, a konečně některé transformace textu jednotlivých veršů nebyly slovosledného charakteru – změna byla např. celá struktura a organizace verše.

Níže uvedené tabulky podávají celkovou statistiku o počtu a druhu provedených slovosledných změn ve všech zkoumaných památkách:

Druh provedených změn	Počet provedených změn	%
Změna pozice determinantů	198	22,93
Změna postavení verba finita	46	5,33
Zásah do kontaktní posloupnosti větných členů	55	6,37
Změna pozice enklitik a proklitik	150	17,38
Změny vyvolané potřebami aktuálního větného členění	380	44,03
Změny vyvolané stylistickými potřebami	19	2,23
Ostatní	15	1,73
Celkem	863	100

Název evangelia	Celkový počet provedených slovosledných změn
Mar.	68
Dobřejš.	168
Mir.	105
Grig.	37
Kjust.	78
Dobrom.	88
Vrač.	140
Ban.	179
Celkem	863

7.2. Charakteristika jednotlivých památek

Dosud jsme prezentovali jednotlivé faktory, které mají vliv na slovosled podle konkrétních gramatických jevů, nyní bychom charakterizovali změny slovosledu v každé námi zkoumané památce.

7.2.1. Mariánské čtveroevangelium

I v této nejstarší sledované památce byl zjištěn určitý počet slovosledných změn ve srovnání s řeckým originálem. Vyskytují se v ní již náznaky některých novějších tendencí (např. jediná změna pozice adjektiva jakožto shodného atributu byla ve prospěch progresivnějšího slovosledného modelu *determinant – determinované jméno*; rovněž tak u kolektivních zájmen a číslovek ve funkci shodného přívlastku došlo ke změně pouze ve prospěch tohoto modelu). Počet provedených změn v tomto evangeliu není moc velký (celkem **68**). Největší počet slovosledných změn byl pravděpodobně způsoben (obdobně jako u všech ostatních památek) potřebami aktuálního větného členění (28). Nejvíce patrná byla snaha o důraz, o aktualizaci určité části věty, takže docházelo k přestrukturování věty a prosazení struktury s tzv. předčasným rématem (nejčastěji byl model $S - V - O_{\text{přímý}}$ nahrazován modelem $S - O_{\text{přímý}} - V$). Naopak nejmenší počet provedených slovosledných změn byl zjištěn v těch případech, kdy transformace pořádku slov byla způsobena rytmickými faktory (2), a to jednou u zájmena **ἦ**, které bylo dáno do kontaktní pozice za sloveso, a jednou u zápornky **ἤ**. Pozice verba finita se v Mariánském čtveroevangeliu příliš často neměnila, ale přece jenom převládal slovosledný model *Verbum – Nomen* (ačkoli v řeckém originálu stálo *Nomen – Verbum*) – tento fakt by bylo možné vysvětlit snahou o určitou stylizaci textu. V této památce bylo rovněž patrné úsilí o kontaktní řazení větných členů (zjištěn byl poměrně velký počet – 4), ale toto postavení bylo také porušováno.

Pozice determinantů									
adjektiva		posesiva		demonstrativa		kolektiva		číslovky	
kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice
1	0	3	5	3	4	2	0	2	0

neshodný atribut		shodný substantivní atribut	víceslovný atribut
kladení do prepozice	kladení do postpozice		
0	0	2	1

Postavení verba finita		Tendence ke kontaktní posloupnosti větných členů		Aktuální větné členění	Rytmické faktory	Stylistické faktory	Ostatní
změna ve prospěch typu N-V	změna ve prospěch typu V-N	dodržení	porušení				
1	3	4	3	28	2	2	2

7.2.2. Dobřejšovo evangelium

V tomto evangelním přepisu bylo zjištěno poměrně velké množství změn (168) – nejvíce po Banickém evangeliu. Při zkoumání této památky jsme se domnívali, že v textu se budou výrazně projevat nějaké chronologicky progresivnější slovosledné tendence, avšak ani při tak vysokém počtu provedených slovosledných změn nemůžeme říct, že by se nějaká novější slovosledná tendence prosazovala důrazně – zdá se, jako kdyby do této památky už pronikaly jevy, které pravděpodobně již existovaly v mluveném jazyce, ale opisovač se přesto snažil text zarchaizovat, aby měl ráz vyššího stylu (což je zřejmé z níže uvedené statistiky). Tím lze vysvětlit častý výskyt struktur archaických, aniž by měly nějakou motivaci v řecké předloze; je však možné, že na text měly vliv i jiné faktory.

O pozici determinantů nelze tvrdit, že je u nich patrná nějaká tendence, i když změn je poměrně dost, ale nemůžeme s jistotou prohlásit, že se už důsledně prosadil typ *determinující člen – determinovaný člen* – např. u adjektiv výrazněji nepřevládá žádná tendence a poměr změn je vyrovnaný (2:2); u kolektivů žádná změna provedena nebyla. Jako u všech dalších evangelních přepisů, i v Dobřejšově evangeliu výrazně převládala tendence k postpozici posesiv (6 oproti 3). Stejný je poměr slovosledných změn u demonstrativ. Číslovky v tomto evangeliu už zaujímají pre-

pozici v rámci nominální fráze důsledněji. U pozice neshodného a víceslovného atributu nebyly zjištěny žádné změny. Při sledování pozice verba finita byl v textu právě tohoto evangelia zaznamenán největší počet transformací modelu *Nomen – Verbum v Verbum – Nomen*. Tento fakt bychom mohli zdůvodnit výše zmíněnou pravděpodobnou snahou o archaizaci textu. Změn, způsobených tendencí ke kontaktní posloupnosti větných členů nebo jejím porušením, bylo také poměrně mnoho, poměr je však vyrovnaný (5:5). Jako u všech ostatních památek, i v Dobřejšově evangeliu bylo nejvíce změn způsobeno potřebami aktuálního větného členění – celkem 88 (což je nejvíc ze všech památek); do středové, „centrální“ pozice jakožto réma tu se nejčastěji dostávaly přímý a nepřímý předmět a příslovecné určení místa. Změn způsobených vlivem faktorů rytmických je v Dobřejšově evangeliu také nejvíce (27).

Pozice determinantů									
adjektiva		posesiva		demonstrativa		kolektiva		číslovky	
kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice
2	2	3	6	3	6	0	0	3	1

neshodný atribut		shodný substantivní atribut	víceslovný atribut
kladení do prepozice	kladení do postpozice		
1	0	1	0

Postavení verba finita		Tendence ke kontaktní posloupnosti větných členů		Aktuální větné členění	Rytmické faktory	Stylistické faktory	Ostatní
změna ve prospěch typu N-V	změna ve prospěch typu V-N	dodržení	porušení				
3	7	5	5	88	27	4	1

7.2.3. Dobromirovo evangelium

Změny provedené v Dobromirově evangeliu ukazují, že v něm nepřevládaly ani archaické, ani progresivnější slovosledné tendence. Poměr transformací u všech zkoumaných konstrukcí byl víceméně vyrovnaný, jenom u číslovek byla patrná sna-

7. Závěr

ha klást je v rámci atributivního syntagmatu do prepozice. V této památce nebyla provedena žádná změna pozice inkongruentního atributu.

Za povšimnutí stojí, že jenom v této památce a v Banickém evangeliu převyšuje počet transformací ve prospěch modelu *Nomen – Verbum* (za *Verbum – Nomen* v řecké předložce) počet slovosledných změn, kde byl uplatněn opačný model *Verbum – Nomen* (za *Nomen – Verbum* v řečtině), i když takovýchto změn mnoho nebylo (poměr je 2:1). Slovosledných změn vyvolaných snahou o dodržení/porušení kontaktní posloupnosti větných členů rovněž nebylo mnoho (1:1). Jako u všech dalších památek i v textu Dobromirova evangelia bylo nejvíce změn vyvoláno potřebami aktuálního větného členění – nejčastěji se v něm objektivní, bezpříznakové slovosledné struktury $S - V - O_{\text{přímý}}$ a $S - V - O_{\text{nepřímý}}$ měnily na $S - O_{\text{přímý}} - V$ a $S - O_{\text{nepřímý}} - V$, čímž objekt ve funkci rématu zaujal příznakovou polohu.

Pozice determinantů									
adjektiva		posesiva		demonstrativa		kolektiva		číslovky	
kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice
3	2	2	2	3	3	1	0	2	0

neshodný atribut		shodný substantivní atribut	víceslovný atribut
kladení do prepozice	kladení do postpozice		
0	0	0	1

Postavení verba finita		Tendence ke kontaktní posloupnosti větných členů		Aktuální větné členění	Rytmické faktory	Stylistické faktory	Ostatní
změna ve prospěch typu N-V	změna ve prospěch typu V-N	dodržení	porušení				
2	1	1	1	42	15	1	3

7.2.4. Vračanské evangelium

V této středobulharské památce byl zjištěn značně velký počet změn (celkem 140), ale stejně jako u Dobrejšova evangelia ani zde není patrná nějaká výraznější slovosledná tendence (z toho důvodu bychom jeho text nemohli hodnotit ani jako jednoznačně progresivní, ani jako jen konzervativní; je zřejmé, že v textech ze

středobulharského období se prolínaly různé slovosledné tendence, přitom žádná neměla výraznou převahu) – např. u adjektiv (2:2), u demonstrativ (4:4), u kolektiv (1:1), u neshodného přívlastku (1:1), u forem verba finita (4:4). U posesiv výrazně převažuje postpozice (v této památce – spolu s Banickým evangeliem – byl zaregistrován největší počet tohoto jevu ze všech zkoumaných textů). Ve Vračanském evangeliu mírně převažuje porušení tendence ke kontaktní posloupnosti větných členů; změn provedených v rámci víceslovného atributu bylo nejvíce ze všech zkoumaných evangelií. Dostí velký počet změn byl též způsoben potřebami stylistickými.

Pozice determinantů									
adjektiva		posesiva		demonstrativa		kolektiva		číslovky	
kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice
0	1	0	4	2	8	3	0	4	0

neshodný atribut		shodný substantivní atribut		víceslovný atribut	
kladení do prepozice	kladení do postpozice				
1	0	2		1	

Postavení verba finita		Tendence ke kontaktní posloupnosti větných členů		Aktuální větné členění	Rytmické faktory	Stylistické faktory	Ostatní
změna ve prospěch typu N-V	změna ve prospěch typu V-N	dodržení	porušení				
1	6	6	2	37	24	1	2

7.2.5. Banické evangelium

V textu Banického evangelia byl provedeno nejvíce změn ve srovnání se všemi ostatními památkami (179); tento text se zdá být v největší míře odrazem progresivnějších slovosledných tendencí. Nejpatrnější je to u postavení adjektiva – tam jsme na rozdíl od jiných evangelií zaznamenali největší počet slovosledných změn ve prospěch struktury *determinující člen – determinovaný člen*, přitom ve prospěch opačného, staršího strukturního modelu nebyla provedena žádná změna. U neshodného atributu převažuje postpozice, která je obvyklejší v novějších obdobích

7. Závěr

rozvoje jazyka. Co se týče pozice verba finita, tady rovněž převažují změny ve prospěch modelu *Nomen – Verbum* (za *Verbum – Nomen* v řecké předloze). Poněkud nás překvapilo, že v případě kontaktní posloupnosti větných členů převládá v této památce její porušení; je zvláštní, že pouze při působení tohoto slovosledného principu je patrná jistá snaha o archaizaci a stylizaci evangelního textu. Největší počet slovosledných změn byl v této památce způsoben rovněž vlivem faktorů aktuálního větného členění; u změn způsobených vlivem faktorů rytmických by se dalo zobecnit, že přetrvávají slovosledné tendence ze staroslověnštiny. Poměrně velký počet slovosledných změn ve srovnání s ostatními zkoumanými texty byl způsoben stylistickými potřebami.

Pozice determinantů									
adjektiva		posesiva		demonstrativa		kolektiva		číslovky	
kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice
0	1	0	4	2	8	3	0	4	0

neshodný atribut		shodný substantivní atribut	víceslovný atribut
kladení do prepozice	kladení do postpozice		
1	0	2	1

Postavení verba finita		Tendence ke kontaktní posloupnosti větných členů		Aktuální větné členění	Rytmické faktory	Stylistické faktory	Ostatní
změna ve prospěch typu N-V	změna ve prospěch typu V-N	dodržení	porušení				
1	6	6	2	37	24	1	2

7.2.6. Kjustendilské evangelium

V Kjustendilském evangeliu – uvědomíme-li si, že jeho text představuje jenom Lukášovo evangelium – bylo zaznamenáno poměrně dost změn (78). V něm byly provedeny pozoruhodné transformace: u všech slovních druhů plnících funkci kongruentního atributu byla pozorována tendence klást je do prepozice v rámci atributivního syntagmatu (v žádné jiné památce nebyla tato tendence projevena tak kategoricky); posesiva neměnila svou polohu (kdežto u všech ostatních

památek byl počet provedených změn poměrně velký). Jediná změna pozice neshodného přívlastku byla provedena ve prospěch novějšího modelu *determinované jméno – determinující člen*. Z hlediska pozice determinantů bychom tento text mohli hodnotit jako značně progresivní. Právě proto je poněkud překvapující, že u postavení verba finita se projevuje pouze archaičtější model *Verbum – Nomen za Nomen – Verbum* v řecké předloze. Faktory aktuálního členění větného byly důvodem k provedení největšího počtu změn i v této památce.

Pozice determinantů									
adjektiva		posesiva		demonstrativa		kolektiva		číslovky	
kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice
0	1	0	4	2	8	3	0	4	0

neshodný atribut		shodný substantivní atribut		víceslovný atribut	
kladení do prepozice	kladení do postpozice				
1	0	2		1	

Postavení verba finita		Tendence ke kontaktní posloupnosti větných členů		Aktuální větné členění	Rytmické faktory	Stylistické faktory	Ostatní
změna ve prospěch typu N-V	změna ve prospěch typu V-N	dodržení	porušení				
1	6	6	2	37	24	1	2

7.2.7. Miroslavovo evangelium

V Miroslavově evangeliu byl rovněž zjištěn poměrně velký počet slovosledných změn (celkem 140). Při zkoumání textu této památky (a též Grigorovičova evangelia) jsme se zajímali i o to, jestli se tyto dvě srbské památky nějak liší od památek středobulharských – tj. jestli se v jejich slovosledu neobjevují nějaké jevy a tendence, které by je výrazně diferencovaly od ostatních zkoumaných evangelních přepisů.

Na základě provedené analýzy všech slovosledných transformací nelze tvrdit, že se text Miroslavova evangelia od ostatních památek co do slovosledu výrazně odlišuje. Počet změn způsobených jednotlivými slovoslednými faktory je srovná-

7. Závěr

telný s počtem zaznamenaných u ostatních evangelií. Nemůžeme rovněž říct, že by se v textu tohoto evangelia výrazněji projevovala nějaká tendence, která je u ostatních jen marginální nebo se neprojevuje vůbec. Co se týče např. pozice determinantů, tak v tomto přepisu se, stejně jako u ostatních, projevuje silnější tendence klást posesiva ve funkci shodného přívlastku do postpozice a kolektiva a číslovky do prepozice v rámci nominální fráze. Stejně jako u ostatních památek byly i v Miroslavově evangeliu provedeny změny ve prospěch kontaktního postavení větných členů. I v něm byl největší počet změn způsoben potřebami aktuálního větného členění, a to tím, že réma zaujímal příznakovou, centrální pozici (nejvíce však příslovečná určení místa a způsobu). Pokud se týká postavení verba finita, tak v tomto evangeliu převládá archaičtější lineární realizace (model *Verbum – Nomen*), ale toto není ojedinělý případ – je tomu tak i v Dobřejšově evangeliu, takže nemůžeme s jistotou tvrdit, že jen v srbských památkách převládají u některých jevů rysy archaické.

Pozice determinantů									
adjektiva		posesiva		demonstrativa		kolektiva		číslovky	
kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice
0	1	0	4	2	8	3	0	4	0

neshodný atribut		shodný substantivní atribut		víceslovný atribut	
kladení do prepozice	kladení do postpozice				
1	0	2		1	

Postavení verba finita		Tendence ke kontaktní posloupnosti větných členů		Aktuální větné členění	Rytmické faktory	Stylistické faktory	Ostatní
změna ve prospěch typu N-V	změna ve prospěch typu V-N	dodržení	porušení				
1	6	6	2	37	24	1	2

7.2.8. Grigorovičovo evangelium

V Grigorovičově evangeliu bylo provedeno nejméně změn ze všech zkoumaných textů (37). Mohli bychom uvažovat o poměrné konzervativnosti tohoto evangelia,

ale domníváme se, že je to způsobeno spíše tím, že jeho text není úplný. Zaregistrovali jsme v něm stejné tendence jako u všech zkoumaných památek. U adjektiv nebyla zjištěna žádná změna co do jejich pozice, stejně tak u číslovek nebo u neshodného atributu. U posesiv byl zaregistrován poměrně velký počet změn ve prospěch jejich postpozice (ve shodě s tendencí v ostatních památkách). Co se týká pozice verba finita, mohli bychom říct, že mírně převládá konstrukce *Verbum – Nomen za Nomen – Verbum* v řeckém originálu. V textu tohoto evangelia se vyskytovaly změny způsobené vlivem aktuálního členění, ale ve srovnání s ostatními památkami nebyl jejich počet velký. Počet změn vyvolaných snahou o dodržení členské sounáležitosti větných členů nebo o její porušení je vyrovnaný a srovnatelný s počtem zjištěným u ostatních zkoumaných evangelií.

Na základě rozboru a analýzy počtu a druhu uskutečněných změn v textech Miroslavova a Grigorovičova evangelia bychom mohli zobecnit, že se tyto srbské památky co do slovosledu neliší od památek středobulharských, ve všech zkoumaných textech se projevují stejné slovosledné tendence a provedené změny jsou analogické.

Pozice determinantů									
adjektiva		posesiva		demonstrativa		kolektiva		číslovky	
kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice	kladení do prepozice	kladení do postpozice
0	0	0	6	0	3	0	2	0	0

neshodný atribut		shodný substantivní atribut		víceslovný atribut	
kladení do prepozice	kladení do postpozice				
0	0	0		1	

Postavení verba finita		Tendence ke kontaktní posloupnosti větných členů		Aktuální větné členění	Rytmické faktory	Stylistické faktory	Ostatní
změna ve prospěch typu N-V	změna ve prospěch typu V-N	dodržení	porušení				
1	2	2	2	11	6	1	0